

УДК 343.6

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.92.4.17>

КРИМІНАЛЬНО-ПРОВОА ПРОТИДІЯ КАТУВАННЯМ У ЗАРУБІЖНИХ ДЕРЖАВАХ РІЗНИХ ПРАВОВИХ СІМЕЙ: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Кобінський О.О.,
*аспірант кафедри кримінально-правової політики
та кримінального права
Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
ORCID: 0009-0003-0157-0021
e-mail: oleksandr.kobinskyi@knu.ua*

Кобінський О.О. Кримінально-правова протидія катуванням у зарубіжних державах різних правових сімей: порівняльно-правовий аспект.

Стаття присвячена комплексному порівняльно-правовому дослідженню кримінально-правової протидії катуванням у державах романо-германської та англо-американської правових сімей з метою створення оптимальних орієнтирів для удосконалення українського законодавства. Акцент зроблено на аналізі законодавчих конструкцій складу катування, визначенні його об'єкта, об'єктивних та суб'єктивних ознак, а також специфіки суб'єкта у різних юрисдикціях.

Продемонстровано, що держави континентальної правової традиції відображають широкий спектр моделей криміналізації: від детального і багаторівневого визначення катування (Іспанія) до відсутності прямої норми та покладання на міжнародні акти (Німеччина, частково Франція). У законодавстві Франції наголошено на посяганні не лише на здоров'я, а й на честь, гідність та волю особи, хоча нормативна дефініція катування відсутня, що породжує зауваження міжнародних інституцій. У праві Німеччини характерним для катування є наявність спеціально визначених потерпілих. Іспанське законодавство демонструє найближчий до міжнародних стандартів підхід, прямо визначаючи усі ключові елементи катування, включно з обов'язковою спеціальною метою та спеціальним суб'єктом.

У країнах англо-американської правової сім'ї ключовим є наявність спеціального суб'єкта та акцент на завданні сильного фізичного або психічного страждання без наявності спеціальної мети. Право Великої Британії до катування відносить як активні дії, так і бездіяльність, а також розглядає мовчазну згоду посадової особи як форму причетності. Законодавство США містить розгорнуте визначення психічного страждання та криміналізує змову на вчинення катування.

Порівняльний аналіз засвідчує, що попри різноманіття моделей, усі правові системи виходять з розуміння катування як посягання на базові людські цінності – здоров'я, честь, гідність, волю та, у певних випадках, життя. Встановлено, що для України найбільш ефективним є поєднання чіткої нормативної конструкції складу катування, узгодженої з міжнародними актами, з одночасним забезпеченням реальної дієвості заборони. На підставі вивченого зарубіжного досвіду сформульовано висновок про необхідність подальшої модернізації національного законодавства, зокрема уточнення ознак складу, посилення гарантій для потерпілих та забезпечення правозастосовної практики, здатної унеможливити як прямі, так і приховані форми катувань у сучасних умовах.

Ключові слова: катування; кримінальна відповідальність; кримінальне правопорушення; романо-германська правова сім'я; англо-американська правова сім'я; міжнародні стандарти; права людини; об'єкт; суб'єкт; об'єктивна сторона; суб'єктивна сторона.

Kobinskyi O.O. Criminal-law counteraction to torture in foreign states of different legal families: a comparative-law perspective.

The article is dedicated to a comprehensive comparative-law study of criminal-law measures against torture in states belonging to the Romano-Germanic and Anglo-American legal families, aiming to

develop optimal guidelines for the improvement of Ukrainian legislation. The focus is placed on the analysis of legislative constructions of the elements of torture, the determination of its object, objective and subjective characteristics, as well as the specifics of the perpetrator in different jurisdictions.

It is demonstrated that countries of the continental legal tradition exhibit a wide range of models of criminalization: from detailed, multi-tiered definitions of torture (Spain) to the absence of a direct statutory norm and reliance on international instruments (Germany, partially France). In French law, emphasis is placed not only on violations against health but also on honor, dignity, and will, although a formal legal definition of torture is lacking, which has prompted observations by international institutions. In German law, torture is characterized by the presence of specially designated victims. Spanish legislation demonstrates the approach most closely aligned with international standards, explicitly defining all key elements of torture, including the mandatory special purpose and a special perpetrator.

In Anglo-American legal systems, the central elements are the presence of a special perpetrator and the focus on inflicting severe physical or psychological suffering without the necessity of a special purpose. United Kingdom law considers both acts and omissions as constituting torture and recognizes the tacit consent of an official as a form of complicity. U.S. legislation provides a detailed definition of psychological suffering and criminalizes conspiracy to commit torture.

The comparative analysis shows that despite the diversity of models, all legal systems share the understanding of torture as an encroachment on fundamental human values – health, honor, dignity, will, and, in certain cases, life. It is established that for Ukraine, the most effective approach is a combination of a clear normative construction of the elements of torture, harmonized with international instruments, with the simultaneous assurance of the practical effectiveness of the prohibition. Based on the study of foreign experience, the article concludes on the necessity of further modernization of national legislation, including clarification of the elements of the offense, strengthening guarantees for victims, and ensuring law-enforcement practices capable of preventing both direct and covert forms of torture in contemporary conditions.

Key words: torture; criminal liability; criminal offense; Romano-Germanic legal family; Anglo-American legal family; international standards; human rights; object; perpetrator; objective aspect; subjective aspect.

Постановка проблеми. В умовах сучасних викликів, зокрема війни та загострення ризиків порушень прав людини, вкрай важливим є комплексне використання зарубіжного досвіду щодо кримінально-правової протидії катуванням. Порівняльно-правовий аналіз підходів держав романо-германської та англо-американської правових сімей дозволяє ідентифікувати сильні та слабкі сторони національного законодавства, оцінити тенденції міжнародної політики у сфері протидії катуванням та розробити рекомендації щодо його вдосконалення. У цьому контексті вирішення проблеми полягає у формуванні такої моделі кримінально-правової протидії, яка поєднувала б чіткість нормативного визначення складу злочину, узгодженість із міжнародними актами та здатність забезпечувати реальний захист прав і свобод особи.

Метою дослідження є комплексний порівняльно-правовий аналіз кримінально-правових механізмів протидії катуванням у зарубіжних державах, що належать до романо-германської та англо-американської правових сімей, з метою виявлення ключових підходів до визначення складу кримінального правопорушення, а також розроблення рекомендацій щодо вдосконалення українського кримінального законодавства для забезпечення ефективного захисту прав людини та гарантування реальної заборони катувань.

Стан опрацювання проблематики. Комплексних порівняльних досліджень кримінально-правових норм щодо катування у законодавствах країн різних правових сімей, які водночас формують практичні рекомендації для України, практично немає, що свідчить про актуальність і новизну цього дослідження. У межах окресленої теми заслуговують на увагу праці А.В. Савченка та Телесницького Г.Н., у яких проведено детальний аналіз законодавств зарубіжних країн щодо протидії катуванням та проаналізовано склад цього кримінального правопорушення у кримінальних законодавствах різних країн.

Виклад основного матеріалу. Україна, задекларувавши європейську траєкторію розвитку та інтегрувавшись у систему міжнародних стандартів захисту прав людини, опинилася перед необхідністю не просто формального перегляду, а глибокого переосмислення дієвості власного кримінально-правового механізму протидії катуванням, що особливо актуально в умовах війни. За

цих обставин порівняльно-правовий аналіз законодавства зарубіжних держав, насамперед представників романо-германської та англо-американської правових сімей, постає як методологічно значуща й практично орієнтована дослідницька стратегія. Такий аналіз дає змогу простежити концептуальні відмінності та спільні риси у визначенні складу катування, виокремити структурні переваги та нормативні недоліки різних моделей криміналізації, а також осмислити домінуючі тенденції міжнародної політики у сфері забезпечення заборони катувань. Водночас вивчення зарубіжного досвіду відкриває можливість критично оцінити національне законодавство, визначити напрями його модернізації та сформулювати підґрунтя для ефективної адаптації найуспішніших правових рішень до українських умов. Таким чином, порівняльний підхід постає не лише академічним інструментом, а й дієвим засобом підсилення спроможності вітчизняного кримінального права забезпечувати реальну, а не декларативну, заборону катувань.

Почнемо з країн романо-германської правової сім'ї. Характеристика катування тут базується на міжнародних та європейських конвенціях проти катувань. Об'єктом катування переважно виступає здоров'я особи (особистості, людини), а подекуди й її воля, честь і гідність, недоторканість, система правосуддя, сфера військових відносин (військовий правопорядок), мир, безпека людства тощо[1, с. 170]. Національні кримінальні кодекси держав романо-германської правової сім'ї іноді зазначають про широкий спектр спеціальних потерпілих від катувань чи схожих до них злочинів. З об'єктивної сторони визначення катування у зазначених країнах дуже різноманітне. Воно варіюється від його конвенційного «кліше» до відсутності прямої вказівки на цей злочин і законодавчої заміни складу катування складами суміжних діянь (зокрема, мордуванням чи іншою жорстокою поведінкою), від простих до складних конструкцій катування, від однієї до кількох норм, де йдеться про катування, тощо[2, с. 83]. Суб'єктивна сторона характеризується переважно умисною формою вини. У більшості країн романо-германської системи катування вчиняється з прямим умислом, але іноді допускається змішана форма. Також наявність спеціальної мети є обов'язковою як і в українському законодавстві. Суб'єктом катування виступає фізична осудна особа, що досягла певного віку (в різних країнах – від 13 до 16 років), але можлива наявність спеціального суб'єкта в залежності від країни. Пропонуємо окремо розглянути законодавство деяких країн романо-германської правової сім'ї щодо катування.

Франція є учасницею Конвенції ООН проти катувань та Європейської конвенції з прав людини, яка в статті 3 забороняє катування та нелюдське або принижуюче гідність поводження. Ці норми мають абсолютний характер і не допускають жодних винятків, навіть у надзвичайних ситуаціях. У Кримінальному кодексі Франції відповідальність за катування та інші жорстокі дії передбачена в статтях 222-1–222-6, які входять до параграфу 1 «Про катування та акти жорстокості» розділу I «Умисні посягання на недоторканість особистості» глави II «Посягання на фізичну чи психічну недоторканість особи» частини II «Посягання на людську особистість» Книги Другої «Злочини та проступки проти особистості». На відміну від деяких інших юрисдикцій, французьке законодавство не містить чіткого визначення «катування», що відповідає міжнародним стандартам, зокрема Конвенції ООН проти катувань. Це викликає занепокоєння Комітету проти катувань ООН щодо відсутності інтеграції визначення катування у національне законодавство Франції [3]. Катування та акти жорстокості передбачені у статті 222-1 Кримінального кодексу Франції, яка встановлює, що: «Піддавати особу катуванням або актам жорстокості карається 15 роками позбавлення волі.»[4] У разі обтяжуючих обставин, таких як смерть потерпілого, покарання може бути збільшено до довічного ув'язнення.

З тексту норм статей 222-1 - 222-6 розуміємо, що об'єктом катування у французькому законодавстві виступає здоров'я особи. В деяких випадках об'єктом виступає не тільки здоров'я, але й життя. Такий висновок можна зробити, проаналізувавши ст. 222-6 де зазначено, що злочин, передбачений статтею 222-1, карається довічним кримінальним ув'язненням, якщо він спричинив смерть жертви без наміру її заподіяти[4]. Хоча в статтях 222-1 - 222-6 прямо не зазначено, що катування посягає на честь і гідність особи, але апеляційний суд Ліона у своєму рішенні від 19 січня 1996 року уточнив, що катування або акти жорстокості передбачають наявність матеріального елементу... та морального елементу, який полягає у свідомому намірі заперечити у жертви гідність людської особи[5]. Це дає нам змогу зрозуміти, що честь і гідність особи також є об'єктом катування. Слово «submettre» чітко присутнє у першому реченні статті 222-1 французького Кримінального Кодексу, і символізує насильне обмеження свободи волі потерпілого. Саме це дієслово з французької «soumettre» (піддати, підпорядкувати) вказує на примус – і є ключовим

для розуміння об'єкта катування: не тільки тіло і психіка, а й воля потерпілого[4]. Отже, можемо зробити висновок, що основним об'єктом катування у французькому законодавстві завжди виступає здоров'я людини та іноді може виступати життя людини. Додатковими об'єктами, як і в українському законодавстві, тут виступають честь, гідність та воля людини.

Варто окремо наголосити, що кримінальний кодекс Франції виділяє кваліфікуючою ознакою вчинення катування стосовно доволі широкого кола осіб. Так у ст. 222-3 зазначено, що злочин, передбачений статтею 222-1, карається двадцятьма роками кримінального ув'язнення, якщо він вчинений щодо неповнолітньої особи віком до п'ятнадцяти років, щодо особи, чия особлива вразливість через вік, хворобу, фізичну або психічну інвалідність чи вагітність є очевидною або відома злочинцю, щодо рідного чи законного предка або прийомного батька чи матері, щодо судді або прокурора, присяжного, адвоката, представника юридичної професії або державного службовця, члена жандармерії, співробітника національної поліції, митниці, пенітенціарної служби чи будь-якої іншої особи, яка має державні повноваження або виконує функції державного служіння, пожежника (професійного чи добровольця), уповноваженого охоронця будинку чи житлового комплексу або агента, який від імені орендаря виконує обов'язки щодо догляду чи нагляду за житловим будинком відповідно до статті L. 127.1 Кодексу будівництва та житла, щодо подружжя, висхідних і прямих нащадків осіб, зазначених у пункті 4°, або будь-якої іншої особи, яка постійно проживає з ними, через виконання зазначеними особами своїх обов'язків, щодо особи, яка працює у сфері громадського транспорту, або будь-якої іншої особи, яка виконує функції державного служіння, чи медичного працівника при виконанні ним своїх обов'язків, якщо статус жертви відомий або очевидний злочинцю, щодо свідка, жертви або цивільного позивача – з метою перешкодити повідомленню про злочин, поданню скарги або дачі свідчень у суді, або як помста за таке повідомлення, скаргу чи свідчення[4].

Розглядаючи об'єктивну сторону катування за законодавством Франції, можемо дійти висновку, що в основному складі катування ззовні виявляється у застосуванні до особи катування (ст. 222-1), тобто мова йде про широкий підхід законодавця до криміналізації проявів жорстокого поводження з людьми (крім цього, ст.ст. 222-17–222-18 передбачають відповідальність за погрози вчинити злочин або проступок проти особи, в тому числі катування).

Суб'єктом катування у кримінальному праві Франції виступає фізична осудна особа, що досягла так званої розсудливості, а це особи віком від 13 до 18 років, якщо вони здатні до усвідомлення своїх дій. В інших же випадках кримінальна відповідальність настає з 18 років. Спеціальні суб'єкти катування також наявні у французькому кримінальному праві. Так у ст. 222-3 до спеціальних суб'єктів катування віднесені: подружжя або співмешканець жертви; особа, яка має державні повноваження або виконує функції державної служби.

Суб'єктивна сторона катування за законодавством Франції характеризується умисною формою вини. Наприклад, у КК Франції основний та деякі кваліфіковані склади катування (ст.ст. 222–1–222-4) передбачають умисел на вчинення цього злочину (зокрема, це впливає з таких конструкцій, як «за попереднім умислом» та «очевидна або відома для виконавця»). Однак, тут можлива також змішана форма вини, яка передбачена іншими кваліфікованими складами, коли йдеться про спричинення через катування каліцтва або хронічного захворювання (ст. 222-5), або смерті потерпілого «без наміру» її спричинення (ст. 222-6).

У Німеччині законодавче закріплення такого кримінального правопорушення як катування дещо відрізняється. Кримінальний кодекс Німеччини не містить статті, яка б закріплювала кримінальну відповідальність за катування. В той же час Німеччина є договірною державою Конвенції ООН проти катувань (1984), яка має пряму дію в правовій системі ФРН та стороною Європейської конвенції з прав людини, зобов'язана дотримуватися статті 3: «Ніхто не може бути підданий катуванням або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню».

Аналізуючи німецьке кримінальне законодавство, ми можемо побачити, що катування згадується у секції 225 Кримінального кодексу Німеччини: "Хто піддає катуванню або жорстокому поводженню, або шляхом зловмисного невиконання обов'язку з догляду завдає шкоди здоров'ю особі віком до 18 років або особі, яка є безпорадною через фізичну слабкість чи хворобу, і яка: перебуває під його опікою або наглядом; є членом його домогосподарства; передана йому під контроль особою, яка має обов'язок піклування; є підлеглою йому в рамках службових або трудових відносин"[6]. Робимо висновок, що за кримінальним правом Німеччини катування як окремий вид кримінального правопорушення може виділятися коли основний об'єкт класичний у виді

здоров'я людини (також життя людини може бути другим основним об'єктом, що передбачено ч. 3 секції 225 КК ФРН “якщо винна особа поставила під опіку передану особу в небезпеку смерті або тяжкої шкоди здоров'ю”[6]) і додаткових об'єктах у виді її честі, гідності, волі. Важливо, що для виокремлення катування як окремого кримінального правопорушення обов'язково має бути наявний хоча б один спеціальний потерпілий: особа віком до 18 років; особа, яка є безпорадною через фізичну слабкість чи хворобу, і яка: перебуває під опікою або наглядом злочинця; особа яка є членом домогосподарства зловмисника; особа, яка передана йому під контроль особою, яка має обов'язок піклування; підлегла злочинцю особа в рамках службових або трудових відносин.

Суб'єкт катування в кримінальному законодавстві Німеччини також дещо відрізняється. Загальним суб'єктом може бути тільки у випадку якщо катування вчинене стосовно особи до 18 років. Коли ж катування вчиняється не стосовно особи молодшої 18 років, а стосовно будь-якого іншого спеціального потерпілого, передбаченого ч. 1 секції 225 КК ФРН, то обов'язковою є наявність спеціального суб'єкта. Це впливає з наявності цих спеціальних потерпілих. Узагальнено спеціальним суб'єктом можна визначити особу, яка зобов'язана опікати чи піклуватися про потерпілого або забезпечувати його, а також керувати ним.

Об'єктивна та суб'єктивна сторона катування в кримінальному кодексі Німеччини детально не вказана. Однак, як ми вже зазначали, Німеччина є договірною державою Конвенції ООН проти катувань, яка має пряму дію в її правовій системі та є стороною Європейської конвенції з прав людини, зобов'язана дотримуватися статті 3 та ратифікувала Римський Статут. Отже, можемо дійти висновку, що об'єктивна та суб'єктивна сторона катування в законодавстві цієї держави вказана у зазначених міжнародних нормативно-правових актах.

Останньою країною з романо-германської правової сім'ї пропонуємо розглянути Іспанію. Вибір цієї країни в контексті законодавчого закріплення катування обумовлено тим, що тут наявні свої особливості. На відміну від розглянутих нами законодавств Франції, Німеччини та значної більшості країн цієї правової сім'ї, в кримінальному кодексі Іспанії не просто існує окрема стаття про катування, а вона деталізує весь склад цього кримінального правопорушення подібно до українського законодавства.

Кримінальна відповідальність за катування в кримінальному законодавстві Іспанії перш за все закріплена у статті 174 кримінального кодексу Іспанії: “катування вчиняється державною владою або посадовою особою, яка, зловживаючи своїм службовим становищем, з метою отримання зізнання або інформації від будь-якої особи, або з метою покарання за діяння, яке вона могла вчинити або вважається такою, що його вчинила, або з будь-якої причини, пов'язаної з будь-якою формою дискримінації, піддає цю особу умовам чи процедурам, які за своєю природою, тривалістю чи іншими обставинами завдають їй фізичних або психічних страждань, пригнічують або знижують її здатність до пізнання, розсудливості чи прийняття рішень, або якимось іншим чином посягають на її моральну цілісність”.[7] Класичним основним об'єктом катування за КК Іспанії виступає здоров'я людини. З тексту статті 174 КК Іспанії можемо зробити висновок про наявність додаткових об'єктів у виді волі, честі та гідності особи про що свідчать формулювання “пригнічують”, “посягають на моральну цілісність”.

Об'єктивна сторона катування детально прописана у ч. 1 ст. 174 КК Іспанії. Вона складається з: 1) дій (спрямованих на піддання потерпілої особи умовам чи процедурам, які за своєю природою, тривалістю чи іншими обставинами завдають їй фізичних або психічних страждань, пригнічують або знижують її здатність до пізнання, розсудливості чи прийняття рішень, або якимось іншим чином посягають на її моральну цілісність); 2) наслідку у виді піддання потерпілої особи умовам чи процедурам, які за своєю природою, тривалістю чи іншими обставинами завдають їй фізичних або психічних страждань, пригнічують або знижують її здатність до пізнання, розсудливості чи прийняття рішень, або якимось іншим чином посягають на її моральну цілісність; 3) причинному зв'язку між діями та наслідком.

Необхідно наголосити, що суб'єкт катування за кримінальним законодавством Іспанії у всіх випадках може бути тільки спеціальним, про що вказано у статті 174 КК Іспанії. Згідно цієї норми суб'єктом катування може бути державна влада або посадова особа. Зрозуміло, що державна влада сама по собі не може бути суб'єктом катування, а тому робимо висновок, що законодавець мав на увазі представника державної влади.

З суб'єктивної сторони катування за кримінальним законодавством Іспанії характеризується виною у формі умислу та наявністю обов'язкової спеціальної мети. Згідно ч. 1 ст. 174 КК Іспанії

ця спеціальна мета полягає у отриманні зізнання або інформації від будь-якої особи, покарання за діяння, яке вона могла вчинити або вважається такою, що його вчинила або у дискримінації з будь-якої причини у будь-якій формі.

Далі пропонуємо окремо розглянути характеристику катування в державах англо-американської правової сім'ї. Їх виокремлення обумовлено в специфічності цієї правової сім'ї, через що характеристика катування також дещо відрізняється від того як воно характеризується в державах романо-германської правової сім'ї.

Об'єктом катування у країнах англо-американської правової сім'ї класично виступає здоров'я людини, а також її честь, гідність та воля. Об'єктивна сторона катування у кримінальних законодавствах країн цієї правової сім'ї може міститись не тільки в кримінальних кодексах, але і в окремих законах. За законодавством таких держав катування вважається тяжким посяганням (фелонією). Хоча законодавці держав англо-американської правової сім'ї намагалися гармонізувати національні норми з міжнародними стандартами щодо заборони катувань, повної відповідності у підходах до визначення об'єктивних проявів цього злочину все ж не спостерігається. Суб'єкт катування в зазначених країнах переважно спеціальний, передбачений Конвенцією ООН проти катувань. З суб'єктивної сторони за законодавством держав англо-американської правової сім'ї катування є умисним злочином. Пропонуємо дослідити кримінально-правову характеристику катування в законодавствах конкретних країн даної правової сім'ї.

Перш за все, варто звернути увагу на законодавство Великої Британії. Кримінальна відповідальність за катування у законодавстві цієї країни закріплена в акті кримінальної юстиції (criminal justice act) 1988 року в секції №134. Як і в країнах романо-германської правової сім'ї, основним безпосереднім об'єктом катування за законодавством Великої Британії виступає здоров'я людини. Секція 134 акту кримінальної юстиції зазначає, що катуванням є "завдання сильного болю або страждань"[8]. Хоча інше не вказано в тексті цієї статті, але можемо зробити висновок, що додатковими об'єктами катування тут також виступають честь, гідність та воля особи, оскільки фізичне або психічне страждання може охоплювати й порушення моральної цілісності, тобто включати вплив на гідність або волю особи.

Об'єктивна сторона катування за кримінальним законодавством Великої Британії також чітко прописана у секції 134 акта кримінальної юстиції 1988 року. Одразу звернемо увагу на те, що катування тут може вчинятися не тільки дією, але й бездіяльністю, про що чітко вказано у ч. 3 секції 134: "Не має значення, чи є біль або страждання фізичними чи психічними, і чи були вони спричинені діями чи бездіяльністю"[8]. Таке формулювання дозволяє констатувати, що у Великій Британії як і в Україні катування є діянням. Загалом об'єктивна сторона катування тут типово виражена у діянні (спрямованому на завдання іншій особі сильного болю або страждань), наслідку у завданні іншій особі сильного болю або страждань та причинному зв'язку між діянням та наслідками. Важливим для кваліфікації діяння як катування є те, що воно має вчинятись під час виконання або уявного виконання службових обов'язків. Доволі незвично, що катуванням тут також буде охоплюватись мовчазна згода, підбурення або погодження посадовою особою до вчинення катування іншою особою.

Суб'єкт катування за кримінальним законодавством Великої Британії може бути лише спеціальним, а саме посадова особа або особа, що діє в якості офіційної. З суб'єктивної сторони катування характеризується наявністю умислу. Цікаво, що до обов'язкової ознаки суб'єктивної сторони катування тут не віднесено наявності спеціальної мети. Це означає, що будь-яке діяння, що вчиняється посадовою особою або особою, яка діє в якості офіційної, та яке завдає потерпілій особі сильного болю або страждання незалежно від мети їх спричинення може кваліфікуватися як катування.

Другою важливою країною з англо-американської правової сім'ї, законодавство якої необхідно розглянути, виступають Сполучені Штати Америки. Кримінальна відповідальність за катування в США закріплена на федеральному рівні та передбачена параграфами 2340–2340В глави 113С «Катування» розділу 18 «Злочини та кримінальний процес» Зводу законів США. Параграф 2340 містить визначення: "Катування означає дію, вчинену особою, яка діє під прикриттям закону, спеціально з наміром заподіяти сильний фізичний або психічний біль чи страждання (крім болю чи страждання, що є наслідком законних санкцій) іншій особі, яка перебуває під її вартою або фізичним контролем" [9]. Його аналіз дає зрозуміти, що об'єктом катування в кримінальному законодавстві США є здоров'я особи, її честь та гідність, воля особи ("під її вартою або фізичним

контролем”). Також, згідно параграфу 2340А об’єктом катування також може виступати й життя особи, що підтверджується словами: ”Якщо внаслідок дій, заборонених цим пунктом, настає смерть будь-якої особи” [9]. Обов’язковою ознакою потерпілого від катування за кримінальним законодавством США має бути його перебування під вартою або фізичним контролем особи, яка вчиняє катування.

Об’єктивна сторона катування передбачає дію (спрямовану на заподіяння сильного фізичного або психічного болю чи страждань), наслідок у виді заподіяння сильного фізичного або психічного болю чи страждань (крім болю чи страждання, що є наслідком законних санкцій), причинним зв’язком між діями та наслідком. Змова на вчинення катування також може бути проявом вчинення цього кримінального правопорушення у кримінальному законодавстві США, про що вказано у параграфі 2340А глави 113С «Катування» розділу 18 «Злочини та кримінальний процес» Зводу законів США.

Важливо, що на законодавчому рівні уточнено, що має підпадати під характеристику сильного психічного болю чи страждання. Зокрема, законодавець зазначив, що це має бути тривала психічна шкода, яка спричинена або є наслідком: навмисного завдання або погрози завдання сильного фізичного болю чи страждання; введення чи застосування, або погрози введення чи застосування психотропних речовин або інших процедур, спрямованих на глибоке порушення почуттів чи розладів особистості; погрози неминучої смерті; погрози, що інша особа невдовзі зазнає смерті, сильного фізичного болю чи страждань, або застосування психотропних речовин чи інших процедур, здатних глибоко порушити почуття або особистість[9].

Суб’єкт катування у кримінальному праві США виключно спеціальний. Як зазначено у параграфі 2340 лави 113С «Катування» розділу 18 «Злочини та кримінальний процес» Зводу законів США, катування вчиняється особою, яка діє під прикриттям закону. Фраза “діє під прикриттям закону” – це юридичний термін, який означає, що особа використовує свої повноваження, реальні або уявні, як представник держави, навіть якщо дії є незаконними або зловживанням владою. Загальний суб’єкт не може діяти під прикриттям закону, а тому можна зробити висновок, що суб’єктом катування виступають державні службові особи, включаючи представників правоохоронних органів, служб виконання покарань, військових, та інші категорії посадовців. Водночас, Міжамериканська конвенція про попередження і покарання катувань 1985 року пропонує розширене трактування суб’єктного складу, включаючи не лише посадових осіб, а й осіб, які діють з їхньої ініціативи або за їхнім дорученням [2, с. 98].

З суб’єктивної сторони катування за кримінальним законодавством США характеризується умислом. Як і у законодавстві Великої Британії, наявність спеціальної мети тут не є обов’язковою ознакою, а тому під характеристику катування можуть підпадати будь-які дії вчинені особою, яка діє під прикриттям закону, спеціально з наміром заподіяти сильний фізичний або психічний біль чи страждання, незалежно від мети їх спричинення.

Висновки. Проведений аналіз свідчить, що різні правові системи розробили власні підходи до криміналізації катування, однак у їхньому змісті простежується спільна ідея: катування є грубим посяганням на фундаментальні блага людини - її здоров’я, честь, гідність, волю та, у певних випадках, життя. У державах романо-германської правової сім’ї простежується як тенденція до детального нормативного закріплення (що особливо характерно для Іспанії), так і опора на міжнародні стандарти за відсутності конкретизації складу катування у національних кримінальних кодексах (як у Німеччині або Франції). У країнах англо-американської правової сім’ї центральним елементом є зв’язок між дією (для США) або діянням (для Великої Британії) та службовим статусом особи, що вчиняє катування, а також акцент на завданні сильного фізичного або психічного страждання незалежно від спеціальної мети.

Зіставлення цих підходів підтверджує, що Україні важливо враховувати різноманіття зарубіжних кримінально-правових рішень для формування ефективного механізму протидії катуванням. Порівняльний аналіз показує, що оптимальна модель має поєднувати чіткість нормативного визначення, узгодженість із міжнародними актами та здатність забезпечувати реальний захист особи. Використання іноземного досвіду може сприяти оновленню українського законодавства таким чином, щоб воно відповідало сучасним викликам і зміцнювало гарантії недоторканості людини у правовій системі майбутнього.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Телесніцький Г.Н. Кримінально-правова характеристика катування за законодавством України та інших країн *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2012. № 1 (3). С. 166–175. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/aymvs_2012_1%283%29__23.
2. Кримінальна відповідальність за катування в Україні та зарубіжних країнах: навч. посіб. / за заг. ред. д.ю.н., проф. А.В. Савченка. К.: Видавничий дім «Кондор», 2018. 240 с.
3. АСАТ. Доповідь про тортури: ситуація у Франції. URL: https://www.lemonde.fr/justice/article/2010/12/26/acat-rapport-sur-la-torture-le-cas-francais_5977558_1653604.html?utm_source=chatgpt.com.
4. Кримінальний кодекс Франції. URL: https://www.equalrightstrust.org/ertdocumentbank/french_penal_code_33.pdf.
5. Катування та прояви варварства. URL: https://www.cabinetaci.com/les-tortures-et-actes-de-barbarie/?utm_source=chatgpt.com.
6. Кримінальний кодекс Німеччини. URL: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stgb/englisch_stgb.html.
7. Кримінальний кодекс Іспанії. URL: https://www.mjusticia.gob.es/es/AreaTematica/DocumentacionPublicaciones/Documents/Criminal_Code_2016.pdf.
8. Акт кримінальної юстиції Великої Британії. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1988/33/section/134>.
9. Звод законів США. URL: <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/18/2340>.